

Idegenvezető: TÚRI PÉTER, a Központi Múzeumi Igazgatóság igazgatóhelyettese

BUDAPEST III.

A mohácsi csatavesztés után Budáról is sokan (többek között Mária királyné, II. Lajos özvegye — a királyi kincstárral) elmenekültek. A következő 15 év alatt élte történetének legzavarosabb időszakát a város. Hol az osztrák Ferdinánd kezén volt, hol pedig a törökkel szövetséges I. (Szapolyai) János uralta. Am a „gazdacseré” mindig nagy rombolásokkal, pusztításokkal járt. Szulejmán szultán nagy sereg élén érkezett Óbudára, kit Izabella királyné hívott segítségül 1541-ben, a Buda várát

Regiomontanus — a reneszánsz kiemelkedő (hazánkban is élt és dolgozott) természettudósa — emléket hirdető kis szoborkompozíció a Budapesti Történeti Múzeum előkertjében

A Dunánál ...

Várkertészlet

ostromló Ferdinánd császár csapatai ellen.

Szulejmán janicsárjai előre kidolgozott és jól szervezett csel segítségével, 1541. augusztus 29-én foglalták el Budát. A királynét és gyermekét — a kis János Zsigmond királyt — a szultán Erdélybe küldette. Ezzel kezdetét vette a város feletti — 145 évig tartó — oszmán-török uralom. Buda az újonnan szervezett oszmán-török tartomány székhelye lett az első budai pasa — Szulejmán — vezetése alatt.

A város fejlődését, európai jelentőségét és rangját a török hódítás megbénította. A törökök is hozták magukkal — mint annak idején a rómaiak is — a saját politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális berendezkedésüket. Ezzel az oszmán-török hódoltsággal minden tekintetben új korszak kezdődött „Buda-pest” életében.

A török megszállással és hosszan tartó ittléttükkel a város képe furcsa módon megváltozott. A törökök építkezésével a Kelet és a Nyugat sajátos arculata bontakozott ki: palotákban, egyházi és világi építményekben egyaránt.

A budai királyi palotában már Zsigmond (1387—1437) király uralkodása alatt is igen jelentős építkezések folytak. Mátyás (1458—1490) pedig — a budai várat — Európa egyik kulturális és művészeti központjává építtette és fejlesztette ki. A törökök pedig kiépítették Buda közműveit — víz- és csatornahálózatát —, útjait. Dzsámikat, fürdőket, főiskolákat, fedett áru-csarnokokat, a pasák vári palotáját stb. építették fel, s ezzel a város élete is mind jobban a balkáni török városok életéhez kezdett hasonlítani. Buda a török-oszmán birodalom magyarországi tartományának katonai, közigazgatási és kulturális központja lett.

Bécs 1683. évi sikertelen török ostromán felbuzdulva a császáriak Buda visszafoglalását már 1684-ben megkísérelték. A várat védő Ibra-

him pasa azonban megfutamodásra kényszerítette a császáriakat. A város és maga a vár az 1686. június 20-tól szeptember 2-ig folytatott élethalálharcban romhalmazzá vált. Mindkét fél rendkívül nagy vérvesztéséget is szenvedett. A védelmet irányító Abdurrahmán pasa is a harcmezőn lelte halálát. Ezzel véget ért a város 145 évig tartó török megszállása, s elkezdődött az újjáépítés küzdelmes korszaka. Az újranevelést és újjáépítést követően azonban előkelő helyét és rangját — az ország életében — nem sikerült megtartania. Sőt, régi városi szabadságát is elvesztve — Pesttel együtt — földesúri várossá „süllyedt”.

A szabad királyi városi rangot nagy anyagi áldozat árán, csupán 1703-ban sikerült kivívnia. De még ekkor is, Budán szőlőműveléssel, Pesten pedig földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. A XVII. század második felében mind nagyobb jelentőségre tett szert a céhes kézművesipar. Gyors ütemben növekedett a lakosság száma. 1730-ban Pestnek a fallal körülvett területére már kicsinek bizonyult, s kialakultak — Teréz- és Józsefvárosban, majd később Krisztinavárosban — a külvárosok. Ekkor még többnyire földszintes, falusi jellegű házakkal.

1784-ben költöztették át Pozsonyból a legfőbb igazgatási és pénzügyi hatóságokat és a Királyi Kamarát, de még ezzel sem lett Buda a hivatalos politikai élet központjává. Az országgyűléseket 1790-ig Pozsonyban tartották. 1777-ben Budára, majd 1784-ben Pestre hozták a korábban Nagyszombaton működő egyetemet.

A XIX. századi ipari fejlődés számottevően megnövelte Buda és Pest jelentőségét. Gondoljunk csak a centrális vasút- és útépitkezésekre, a dunai gőzhajózás megindulására, a kül- és belföldi kereskedelem fejlődésére, valamint a gyárak és bankok alapítására.

Buda és Pest látképe a Rózsadombról — Schaffer 1787-ben készített rézkarca alapján

ALMÁSSY TIBOR felvételei

A város közel mai arculatát, nagyvárosi szerepét és méltóságát az 1838. évi óriási árvíz utáni újjáépítés (az árvíz a pesti oldal épületeinek kétharmadát döntötte romba), és a további bővítések kapcsán nyerte el.

A XIX. század első felében kezdett kibontakozni a mai értelemben vett főváros, s vált ismét — a mohácsi vész óta — az ország gazdasági, politikai és szellemi életének központjává. Alaprajzi elrendezése gyűrűs-sugaras szerkezetű. Ez a térképeken (vagy akár repülőgépről szemlélve városunkat) mindenkinnek rögtön szembeötlők.

A Duna mindkét oldalán,

jórészt a középkorban kialakult városmag (Budán a Vár-hegy, Pesten pedig a Margit-hídtól a Szabadsághídig és a Kiskörút által határolt rész) köré az évszázadok során gyűrűszerűen városrészek alakultak ki. A XIX. század első felében azonban a város nemcsak térben, hanem magasságban is terjeszkedett...

Rövid idő alatt — a gyors fejlődés hatására — Pest és Buda a magyar irodalom, a tudomány, az oktatás, a gyűjtemények, a művészetek, a kereskedelem, az ipar és a politikai élet egyértelmű és végleges központja lett.